

AZ ARANY-HÉTVÉGÉHEZ:

ELMÉLYÜLÉS A *TOLDI ESTÉJÉBEN*

1. Alább a Toldi és a Toldi estéje kezdőszakaszait találod. A táblázat alapján hasonlítsd össze azokat.

TOLDI

1

Ég a napmelegtől a kopár szík sarja,
Tikkadt szöcskenyájak legelésznek rajta;
Nincs egy árva fűszál a tors közt kelőben,
Nincs tenyérnyi zöld hely nagy határ mezőben.
Boglyák hűvösében tíz-tizenkét szolgál
Hortyog, mintha legjobb rendin menne dolga;
Hej, pedig üresen, vagy félig rakottan,
Nagy szénás szekerek álldogálnak ottan.

2

Ösztövért kútágas, hórihorgas gémmel
Mélyen néz a kútba s benne vizet kémel:
Óriás szunyognak képzelni valaki,
Mely az öreg földnek vérit most szíja ki.
Válunál az ökrök szomjasan delelnék,
Bögölyök hadával háborúra kelnek:
De felült Lackó a béresek nyakára,^[2]
Nincs, ki vizet merjen hosszú csatornára.

3

Egy, csak egy legény van talpon a vidéken,
Meddig a szem ellát pusztá földön, égen;
Szörnyű vendégoldal reng araszos vállán,
Pedig még legénytoll sem pehelyzik állán.
Széles országútra messze, messze bámul,
Mintha más mezőkre vágyna e határral;
Azt hinné az ember: élő tilalomfa,
Ütve „általútnál” egy csekély halomba.

4

Szép öcsém, miért állsz ott a nap tűzében?
Ládd, a többi horkol boglya hűvösében;
Nyelvel a kuvasz is földre hengeredve,
A világért sincs most egerészni kedve:
Vagy sohasem láttál olyan forgó szelet,
Mint az, aki mindjárt megbirkózik veled,
És az útát nyalja sebesen haladva,
Mintha füstökádó nagy kémény szaladna?

5

Nem is, nem is azt a forgószelet nézi,
Mely a hamvas útát véges-végig méri:
Túl a tornyon, melyet porbul rakott a szél,
Büszke fegyver csillog, büszke hadsereg kél.
És amint sereg kél szürke por ködéből,
Úgy kel a sohajtás a fiú szívéből;
Aztán csak néz, csak néz előre hajolva,
Mintha szíve-lelke a szemében volna.

6

"Szép magyar leventék, aranyos vitézek!
Jaj be keservesen, jaj be búsan nézlek.
Merre, meddig mentek? Harcra? Háborúba?
Hírvirágot szedni gyöngyös koszorúba?
Mentek-é tatárra? mentek-é törökre,
Nekik jóéjszakát mondani örökre?
Hej! ha én is, én is köztetek mehetnék,
Szép magyar vitézek, aranyos leventék!"

TOLDI ESTÉJE

1

Őszbe csavarodott a természet feje,
Dérré vált a harmat, hull a fák levele,
Rövidebb, rövidebb lesz a napnak útja,
És hosszúkat alszik rá, midőn megfutja.
Megpihen legszélén az égi határnak
S int az öregeknek: "benneteket várlak!"
Megrezdül a feje sok öregnek erre:
Egymásután mégis mennek a nyughelyre.

2

Így pihent akkor is; így tekintte vissza;
Sima volt a mező, a menny pedig tiszta;
Milliom kis naptól ragyogott a mező:
Akárhova nézett, csak azt látta: ez ő!
Itt egy tócsa tükrén, s felvetődő halán,
Ott egy kis bogáron, s a gyepek pókfonalán,
Mindenütt, mindenütt, meddig szeme kilát,
Láthatá a vén nap önnön ia-fiát.

3

Sokfelé tekint, módja is volt ebben,
De most Nagyfalura nézdegélt legszebben,
Nagyfalu helységben a Toldi kertjére:
Tán az őszi fáknak hulló levelére?
Tán az árnýékokra, hogy mind arcra esnek,
S leborulva hosszan, tőle búcsút vesznek?
Tán a kurta pejre, mely, ahol csak leli,
A felmagzott burját nagybúsan legeli?

4

Tán erre, tán arra... tán a kökeresztre,
Mely egy kis domb alján földbe volt eresztve?
Sem erre, sem arra: Toldit, az *öreget*
Nézte, hogyan térdel a sír dombja megett.
Nincsen már hajának egy fekete szála,
Öveig lenyúlik szép ezüst szakállá,
Szép fehér szakállá, melyet, amíg térdel,
Kebelére kulcsol összefont kezével.

5

Imádkozik ottan csendesen és mélán,
Néha egy könny csillog szeme alsó héján,
Néha, de csak ritkán, megmoccan az ajka,
Ám egy hang, mi nem sok, annyi sincsen rajta.
Feje felett átment a zimankós élet,
Tele most hideg, de csendes tiszta tél lett,
Három éve már, hogy nem az udvart lesi,
Hanem a megígért jobb hazát keresi.

	Toldi	Toldi estéje
Az évszakra jellemző képek		
A nap állása		
Toldi testtartása		
Toldi külseje		
A Toldit jellemző szavak		
Merre néz Toldi?		
Mit csinál Toldi?		
Miről gondolkodik Toldi?		
További – saját – megfigyelések		

2. Készítsd el a két mű első énekének cselekményvázlatát az alábbi táblázatok kitöltésével!

Toldi

1-2.	3-7.	8-9.	10.	11-12.	13.	14.
Tűz a nap, a szolgák alszanak.	Toldi a messzeségbe néz.					

Toldi estéje

1-3.	4-5.	6.	7-8.	9-10.	11-27	28-31.
A nap lemenőben.	Toldi imádkozik.					
32-33.	34-38.	39-40.	41.			

3. Hasonlítsd össze a két kezdő éneket a megadott szempontok alapján!

	TOLDI	TOLDI ESTÉJE
Időkezelés, időszerkezet		
Tempó és terjedelem		
Események és kitérők		
A szöveg kompozíciója, egységei		
Műfaj-allúziók		

4. A következő szöveg alapján oldd meg a feladatokat!

A Toldi estéjének cselekményvezetése több szempontból eltér a Toldiétól. Ez utóbbiban a cselekmény lineárisan építkezik, az események a történés időrendjében követik egymást, viszonylag kevés kitérő és monológ szakítja meg a történetet. A másfél évvel később (1847-48-ban) keletkezett Toldi estéjének eseménysorozatát, Toldi lelki újjáéledésének, majd tragikus halálának történetét viszont rendre megszakítják kitérők, betéttörténetek, illetve monológok, belső monológok vagy – többnyire egyoldalú párbeszéd.

A betéttörténetek, kitérők funkciója sokrétű, sokféle. Van köztük olyan, amely a két műben bemutatott időszakok eseményei között történeteket mondja el röviden. Ilyen például Toldi Miklós konfliktusa Lajos királlyal és ennek következménye: elküldetése az udvartól, és ilyen Toldi György halálának elbeszélése. Más esetben a kitérők egy-egy figura jellemzésére szolgálnak (Bence és a kapus komikus bemutatása az 1., illetve a 6. énekben). A Gyulafi-ikrek balladás-románcos története a cselekmény egyik elemét készíti elő és árnyalja.

Az apródok által előadott két ballada szorosabban kötődik a mű alapkérdéséhez: a változás és az értékek problematikájához. Az előbbi – Arany 1853-ban írt és a szövegbe később beillesztett balladája, a Szent László – a múlt értékrendjét hivatott példázni. Azt a – mű végére helyreállt (a király igazságtétele által helyreállított) – vitézi-lovagi értékrendet, amelynek középpontjában a Toldi Miklósban megtestesülő értékek állnak: a király iránti feltétlen hűség, a lovagi becsület és a harci virtus, valamint ennek fizikai megjelenése: a testi erő.

A Toldi estéjében ez a harmonikus értékrend már nincs jelen. A Toldi által megjelenített értékekre – legalábbis így tetszik a mű elején – már nincs szükség, illetve ez az értékrend alapjában tér el az udvar által jelképezett jelen megváltozott értékeitől. Ez az ellentét ölt testet Toldi és Lajos ellentétében, ami végül szakításukhoz és Toldi visszavonulásához vezet. A lovagi tornák és vitéz harcok hőse mint egy letűnt kor képviselője jelenik meg előttünk az első énekben, a jelenből való kitaszíttottságát, múltbeliségét, „korszerűtlenségét” metaforikus elemek és jelenetek sora példázza, többek között éppen az apródok második, a vitéz lovagot már komikus formában bemutató éneke.

Keress ilyen metaforikus elemeket (szereplők, tárgyak, a környezet elemei) és jeleneteket az első énekben, és írd be őket az alábbi táblázatba!

FIGURÁK	JELENETEK

Toldi és Lajos ellentéte többször felbukkan a műben. Először az elbeszélő rövid kitérőjéből értesülünk a három évvel korábbi eseményekről (1. 6), majd Toldi Bencéhez intézett szavaiból ismerjük meg az agg levente véleményét Lajosról és érzelmeit a történetekkel kapcsolatban (1. 29). Később, már a viadal után megismétli panaszát és vádjait, megint Bencéhez intézve szavait (4. 6-8), de ki is egészíti további részletekkel, s így lassan összeáll az olvasóban Toldi véleménye Lajosról, az udvarról, a bekövetkezett változásokról. Ezt összegzi immár a királyhoz intézett végső szavaival a haldokló lovag (6. 26-28).

Olvasd újra az említett szövegrészeket, és készíts két listát a Toldi által képviselt értékekről, tulajdonságokról, illetve a Toldi szerint Lajos által képviselt értékekről, tulajdonságokról!

Ez utóbbi listán érdemes megkülönböztetni a királynak és környezetének (az udvarnak) tulajdonított jellemzőket.

TOLDI	LAJOS ÉS AZ UDVAR (TOLDI SZERINT)

A király válaszában a régi erkölccsel és a testi erővel a kifinomult modort és az ész terjeszkedő hatalmát állítja szembe, az értékekhez való makacs ragaszkodással pedig a változást, a haladást mint legfontosabb értéket. A 6. ének 31-32. szakaszában az idő metaforikus alakjával és egy gyakorlati példával érvel. Toldi azonban már nem hallja Lajos szavait - a királyhoz intézett rövid beszéde után meghal, bár az elbeszélő nem mondja ki a halál tényét, csak utal rá:

*„Ezt mondván, sohajtott és visszahanyatlék;
Jobb keze a király kezében maradt még,
Szeme sem fordult el, csak nézett keményen
De mint a szarué, olyan lett a fényle.”*

Értelmezd az említett szakaszok metaforikus képeit!

Jellemezd a metafora szerkezetét, bontsd ki jelentésrétegeit!

Mi a jelentősége annak, hogy Toldi meghal, mielőtt a király válaszolna szavaira? Vajon mit jelez, sugall ezzel a megoldással Arany?